

ТРИ-ТЕМА

Кримінальна відповідальність за корупцію та нова Анतिकорстратегія

> **СТОР. 2-3**

ActiveLex

Онлайн-інструменти юриста

LEX.Адвокатський Іспит

**ПРАГНЕШ БУТИ
АДВОКАТОМ?**

ГОТУЙСЯ ОНЛАЙН ВЖЕ ЗАРАЗ

Юридичний Вісник України

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!

Загальнонаціональна правова газета

> № 30–31 (1410–1411)

www.yvu.com.ua

1 – 15 серпня 2022 року

ЧИТАЙТЕ У НОМЕРІ

Остання колоніальна
війна в Європі

> Стор. 3

Яка система виконання
судових рішень потрібна
для інтеграції України
до ЄС?

> Стор. 6–7

Армія оборони краю

Пропозиції щодо
вдосконалення
законодавства про
територіальну оборону
України

> Стор. 10–11

«Оголошення стану
війни» та «введення
воєнного стану»:

конституційно-правове
закріплення, зміст та
юридичні наслідки

> Стор. 14–15

З миру по нитці:

як Україна може стягнути
з РФ репарації
(судовий блок)

> Стор. 18–19

«Розстрільні справи,
репресовані долі,
обпалені душі»

З історії радянського
тоталітарного режиму:
свідчать архівні документи
(цикл статей)

> Стор. 20–21

**Нагадуємо нашим
читачам!**

Триває передплатна кампанія
на 2022-й рік.

Передплата здійснюється
в усіх відділеннях Укрпошти та
безпосередньо в редакції тижневика
(в т.ч. онлайн).

Передплатний індекс: 21615

Микола ОНІЩУК:

> **СТОР. 4-5**

«Доступ до суддівської професії: чи готова судова система до розгляду воєнних злочинів?»

БОГАТИР ТА ПАРТНЕРИ

www.bogatyr.com

У "ЮВУ" ВАЖЛИВА СПРАВА – ЗАХИЩАТЬ КАНОНИ ПРАВА!

Микола ОНІЩУК:

«Доступ до суддівської професії: чи готова судова система до розгляду воєнних злочинів?»

Як і обіцяли нашим читачам, ми продовжуємо обговорювати актуальні проблеми вдосконалення правосуддя, й сьогоднішня наша розмова з Миколою Васильовичем Оніщуком, ректором Національної школи суддів України, присвячена саме темі доступу до суддівської професії (наразі відомо, що це питання також опрацьовується робочою групою «Юстиція» в рамках Національного плану відновлення України), чого ми також торкнемося. Ну і, звісно, що не могли ми обійти стороною й питання готовності судової системи до розгляду воєнних злочинів.

Щодо дефіциту суддівських кадрів

— Перше наше запитання, Миколо Васильовичу, стосується проблеми подолання дефіциту суддівських кадрів. Тривалий час на численних заходах (конференціях, круглих столах, семінарах тощо) доводилося чути про дефіцит суддівських кадрів, як про чи не найгострішу проблему в суддівській системі, що безпосередньо вплинула на тривалість розгляду справ у судах. Тепер з'являються меседжі, що чисельність судового корпусу в зв'язку з війною потрібно скорегувати в бік зменшення, оскільки значна частина суддів з тимчасово окупованих територій не задіяні в безпосередньому відправленні правосуддя, а чисельність судових проваджень скоротилася. Допоможіть, будь ласка, розібратися в цьому.

— Дійсно, в зв'язку з широкомасштабною агресією рф проти України та тимчасовою окупацією понад 15% території України, деякі судді (які залишилися вірними присязі), тимчасово не мають можливості відправляти правосуддя. Головна причина — відсутність повноважності у ВРП, яка, власне, згідно з Конституцією України й здійснює переведення судді з одного суду до іншого. Це ж стосується й ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя та надання згоди на його затримання чи тримання під вартою. Останні два повноваження також є важливими з огляду на окремі факти колабораціонізму.

Передача частини повноважень Вищої ради правосуддя, які не складають її консти-

туційну виключність, Голові Верховного Суду вирішила низку термінових питань щодо відрядження суддів з одного суду до іншого та визначення юрисдикції у справах. Водночас це хоч і дозволило поліпшити ситуацію, але, звісно, не могло компенсувати відсутність двох органів суддівського врядування, якими є Вища кваліфікаційна комісія суддів України та ВРП.

Вказане безпосередньо стосується і проблеми наповнення судів суддівськими кадрами, добір яких є необхідним елементом повноцінного функціонування системи правосуддя. Хочу нагадати, що система доступу до суддівської професії через добір включно зі спеціальною підготовкою кандидатів була запроваджена Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI і на початку здійснювалася вищими навчальними закладами. Змінами, які були внесені до вищезазначеного Закону від 02.06.2016 р. № 1402 (а це вже за моєї каденції) доступ до суддівської професії був приведений у відповідність до загальноприйнятих засад добору та професійної підготовки в країнах Європи.

Попри різноманітність самих форм доступу до суддівської професії і тривалості такої підготовки (від 1,5 року в Грузії до 3,5 років у Франції) незмінними складовими добору суддів до судів першої інстанції є складання іспитів на знання матеріального і процесуального права та спеціальна підготовка кандидатів. У низці країн вона безпосередньо поєднана зі стажуванням у судах (зокрема в Польщі та Німеччині) й

завершується кваліфікаційним випробуванням у формі написання судового рішення.

Саме ці вимоги зафіксовані у Висновку Консультативної Ради європейських судів № 4 від 2003 р., який якраз і присвячений питанням суддівської освіти. Крім того, як зазначалося в попередньому інтерв'ю, установи суддівської освіти мають діяти автономно (під контролем суддівських Рад) та мати власний бюджет. Правовий статус Національної школи суддів України та організація її взаємин з органами суддівського врядування, в даному випадку ВККСУ, якраз і відповідає зазначеним вимогам.

Що стосується початкової суддівської освіти (це те, що ми називаємо спеціальною підготовкою кандидатів на посади суддів), то вона чинним законодавством визначена як обов'язкова складова в системі доступу до суддівської професії. Тим самим українські законодавці привели у відповідність до вимог РЕ і ЄС національне законодавство, що регулює відносини в цій сфері.

Потреба в частковому корегуванні існуючої системи доступу до суддівської професії

— То що ж тоді потрібно вдосконалювати?

— Потреба в частковому корегуванні існуючої системи доступу до суддівської професії викликана принаймні двома очевидними причинами. Перша — дефіцит суддівських кадрів, що утворився в зв'язку з майже 3-річною відсутністю ВККСУ, а саме вона оголошує добір та здійснює цілу низку організаційних та конкурсних

процедур. Друга — воєнний стан, викликаний неспровокованою агресією рф, що само по собі зобов'язує переглянути існуючі механізми добору з огляду на скрутність фінансів та потребою швидкого реагування на спроможність судової системи розглядати справи щодо воєнних злочинів, які найближчим часом надійдуть у суди.

— У чому це проявляється?

— Оскільки всі відносини в системі правосуддя регулюються виключно законами, такі законодавчі ініціативи мають вирішити принаймні три основні завдання:

— перше — й очевидне — скоротити строки добору кандидатів на посади суддів, оскільки навіть за звичайних обставин вони є надмірними й ускладненими;

— друге — переглянути програму спеціальної підготовки для кандидатів на посади суддів і відтак скоротити тривалість спеціальної підготовки;

— третє — удосконалити порядок і методологію добору кандидатів на посаду суддів.

— Чи можна більш детально, в чому саме полягає нове бачення добору кандидатів на посади суддів?

— Цих новел декілька. Розпочнемо з того, що ми пропонуємо добір кандидатів здійснювати на конкретну спеціалізацію, відійшовши від засад універсальності. Це дозволить скоротити обсяг навчального матеріалу для майбутнього судді та, відповідно, строки його підготовки.

Також пропонується об'єднати відбірковий і кваліфікаційний іспити. По суті йдеться про використання принципів екзаменування, які були застосовані при формуванні Верхов-

ного Суду. А в системі навчання кандидатів тимчасово (на строк до 3-х років) пропонується вилучити стажування в судах. За рахунок названих вище заходів передбачається скоротити загальний термін добору суддів із 2,5 років до 7–9 місяців, тобто по суті втричі.

— І якого скорочення строків можна буде досягнути за рахунок озвучених Вами пропозицій?..

— Що стосується власне тренінгового навчання в Національній школі суддів України, то таке скорочення пропонується з існуючих 9 місяців до 9 тижнів. Передбачається, зокрема, залишити як абсолютно необхідні тренінги: з управління залогом судових засідань; психологічної підготовки; комунікацій; суддівської етики; тайм-менеджменту; ділового мовлення; дисциплінарної відповідальності; антикорупційного законодавства; окремих видів проваджень залежно від юрисдикції.

— Разом із тим, законодавство передбачає доступ до суддівської професії для суддів Верховного та апеляційних судів і поза межами спеціальної підготовки, адже в конкурсі на зайняття вакантних посад можуть брати участь і науковці, які не мають досвіду відправлення правосуддя?

— Варто мати на увазі, що в цьому випадку йдеться про доступ до суддівських посад у судах, де судовий процес має свої особливості. В Україні діє так звана неповна апеляція, тобто справа слухається в обсязі, який суттєво відрізняється (в розумінні процесу) від розгляду справи в суді першої інстанції. А впровадження в судах касаційного рівня переважно є судом права — оскільки основним завданням касаційного судочинства є не стільки захист оспорюваного права, скільки охорона закону, забезпечення його єдиного праворозуміння та тлумачення.

Обсяг процесуального навантаження в судах першої інстанції є суттєво більшим у порівнянні із судами апеляційного й касаційного рівня. І саме тому в Стратегії удосконалення правосуддя, на яку ми вже неодноразово посилалися, йдеться про необхідність запровадження спеціальної підготовки (хоч і скороченої) для переможців конкурсів у ці суди, які не мають досвіду відправлення судочинства.

Потребу в такого роду навчаннях наглядно ілюструють двох- і тритижневі орієнтаційні курси, які проводила НШСУ для новообраних суддів Верховного та Антикорупційного судів. Іншими словами, набуття навичок, вмінь та знань, відправлення правосуддя є невіддільною складовою доступу до суддівської професії.

— У згаданих у попередньому інтерв'ю матеріалах робочої групи «Юстиція» йдеться, як пригадую, про пропозицію «скасування добору». Що маєтєся на увазі?

— Мені складно коментувати суть такої пропозиції, оскільки з Національного школою суддів України, як з науково-методичним центром (до речі, єдиним) у системі правосуддя ця нова пропозиція не обговорювалася. Якщо йдеться про проведення так званих прямих конкурсів на посаду, то, як мінімум, виникає декілька запитань і, зокрема: якою буде база конкурсу — результати відбіркового і кваліфікаційних іспитів? Такі іспити планується проводити в рамках конкурсу на кожну конкретну вакантну посаду, чи як? В Україні, нагадаю, майже 600 місцевих судів і практично у всіх із них є вакантні посади, принаймні в судах загальної юрисдикції.

Наступна проблема — спеціальна підготовка майбутнього судді — переможця конкурсу. Маємо її проводити для кожного претендента окремо? І як домогтися при цьому виконання рекомендацій КРЕС про те, що підготовка має бути детальною, глибокою і всебічною? Відповідей на ці запитання поки що немає.

Очевидно, що зміни, які пропонуються, мають спиратися на вже накопичений досвід, бути релевантними до практик, що себе виправдали. За всіх умов важливо, щоб майбутній суддя, який буде допущений до ухвалення рішень щодо долі людини (позбавлення волі, батьківства чи майна) був професійно й морально-психологічно підготовленим, і саме це мають забезпечити процедури його доступу до професії. Держава, за Конституцією, взяла на себе обов'язок забезпечити право на справедливий розгляд справи неупередженим і незалежним судом, а належна професійна підготовка судді — є складовою цього обов'язку.

І, насамкінець, добір суддів — як позитивний обов'язок держави, передбачений частиною 9 ст. 131 Конституції, яка прямо зазначає, що «відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки. Сподіваюсь, що саме конституційні імперативи будуть лежати в основі прагнень удосконалити систему добору суддівських кадрів.

— Якою, на Ваш погляд, може бути доля законодавчих ініціатив, запропонованих Національною школою суддів?

— Для нас важливо, щоб законодавець узяв до уваги все корисне, що в них міститься. Питання авторства тут не домінуюче...

Щодо спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді

— Доводилося чути, що в перших версіях Ваших ініціатив спеціальна підготовка кандидатів передбачалася після, а не до (як зараз) видання Указу Президента про їх призначення на посади.

— Це дійсно так. Логіка такої пропозиції полягала в тому, що вже призначений Президентом суддя допускається до прийняття присяги після проходження спеціальної професійної підготовки. Адже надати йому право на відправлення правосуддя без набуття ним відповідних навичок і вмінь — було б не виправдано. Наразі це лише один із можливих варіантів, на якому ми, до речі, не наполягали. Не так важливо, коли й на якому етапі й за чийм рішенням (ВККСУ,

річно. Тобто НШСУ (з точки зору її навчальних спроможностей) може готувати одночасно близько 300 кандидатів.

Водночас такий порядок добору має розглядатися як тимчасовий — до відновлення нормативної чисельності суддівського корпусу. В подальшому необхідно повернутися до повноцінної (включно зі стажуванням кандидатів у судах) підготовки як важливої складової набуття ними відповідних умінь та навичок суддівської роботи. Одна справа — симуляція (відтворення) судового процесу під час тренінгу, інша — реальні обставини судових проваджень. Немаловажливим є й закріплення знань, отриманих під час теоретико-практичної підготовки. Додам, що свого часу НШСУ вибрала суддів, які виявили бажання стати судовими наставниками, та провели з ними окремі тренінги (навчання) з наставництва, тому цей навчальний ресурс не варто втрачати.

ВРП чи навіть ДСАУ) має відбуватися спеціальна фахова підготовка.

— Про яку чисельність кандидатів щорічної спеціальної підготовки може йтися?

— Відповідно до Закону, це компетенція органів суддівського врядування — Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної ради суддів, а нині (тимчасово) — ДСА України. Що стосується спроможностей Національної школи суддів України, то ми їх оцінюємо в 600 кандидатів щорічно (за умови, що будуть підтримані наші пропозиції щодо скорочення термінів спеціальної підготовки до 9 тижнів). Немаловажним фактором є й те, що прийняття законодавцем цієї пропозиції дозволить суттєво скоротити і витрати державного бюджету на спеціальну підготовку. За попередніми розрахунками, за умов підготовки вказаної вище чисельності кандидатів, щорічна економія становитиме близько ста мільйонів гривень. Така пропозиція ґрунтується на тому, що це:

а) вимушений (до подолання дефіциту суддів, орієнтовно до кінця 2025 р.) крок;

б) ВККС буде спроможна оголошувати два набори що-

— Давайте дещо розвинемо цю тему. А що з тими 326-ма суддями — «п'ятирічками», в яких закінчився строк перебування на посадах судді? Чув, що готується законодавче вирішення цієї проблеми, з огляду на те, що ВККСУ не сформована, а самі процедури проходження оцінювання конкурсу є тривалими?..

— Так, робочою групою Верховної Ради з питань фінансування судової влади (С. О. Демченко) дійсно підготовлений проект закону, який, до речі, підтриманий відповідним підкомітетом комітету Верховної Ради з питань правосуддя. Його суть зводиться до того, щоб надати право ВРП внести подання Президенту про їх призначення в суди, де вони працювали без проведення конкурсу, а незавершені процедури їх оцінювання здійснити першочергово, шойно Вища кваліфікаційна суддів буде утворена.

Розгляд військових злочинів і захист прав потерпілих

— Пане ректоре, оскільки Ви вже торкнулися тематики воєнних злочинів, не можу не запитати про готовність судової системи до їх розгляду і, відповідно, про

готовність Національної школи суддів України забезпечити фахову підготовку українських суддів. У звіті за результатами оцінювання потреб суддів, підготовленому на замовлення USAID/Україна, наголошується про те, що в контексті воєнних злочинів судді потребують «системних та практично орієнтованих знань» з урахуванням як загальних міжнародних стандартів захисту потерпілих (наприклад, директив ЄС, актів органів ООН, Ради Європи тощо), так і специфічних вимог щодо жертв та свідків воєнних злочинів.

— Деякі аспекти порушеної Вами теми дійсно викликають стурбованість. Очевидна проблема — гостра недостатність суддів у кримінальних палатах апеляційних судів (не набагато кращий стан і в місцевих загальних судах). Забезпечити повноцінний розгляд тисяч нових кримінальних проваджень, які незабаром так чи інакше надійдуть до судів за таких умов є проблемним. І це з урахуванням того, що сьогодні

воєнні злочини. В його основі: підготовка модельних судових рішень з основних категорій воєнних злочинів; розробка допоміжних методичних матеріалів (посібників, пам'яток, збірок документів — конвенцій, протоколів до них, практик застосування актів міжнародного гуманітарного і міжнародного кримінального права тощо), проведення вебінарів, практикумів для суддів з актуальних питань воєнного права; налагодження системи індивідуального консультування суддів, до яких надійшли відповідні провадження. В пригоді стало й наше членство в статусі спостерігача в Мережі суддівської освіти Європейського Союзу — одразу 4 суддівських школи — Болгарії, Франції, Нідерландів та Італії долучилися до проведення навчальних заходів для українських суддів. Отже, свою дорогу у справі спроможності судової системи подолати виклик, який перед нею стоїть, ми пройдемо відповідально.

— З офіційного сайту Офісу Генерального прокурора станом на 1 серпня 2022 р. зареєстровано вже більше 26 тисяч проваджень вчинених воєнних злочинів, понад 12 тисяч злочинів проти національної безпеки. Чи вистачить в Україні суддів, щоб забезпечити належний розгляд такої кількості проваджень?

— Доводиться чути, що чисельність суддівського корпусу загальних судів нині близька до оптимальної, в тому числі з огляду вивільнених суддів з тимчасово окупованих територій, а відтак, що добір суддів не настільки вже й актуальний. Скажу прямо, що це може бути хибним уявленням про реальності, які очікують судову систему з огляду на потребу забезпечення правосуддя у воєнних злочинах і злочинах проти національної безпеки та захисту десятків тисяч потерпілих від злодіянь агресора.

Відтак, як на мене, необхідно фіналізувати дискусії на тему добору та якнайшвидше ухвалити необхідні зміни до законодавства, про які йшлося вище, а також забезпечити, через ухвалення відповідних змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів», поповнення системи правосуддя суддями-«п'ятирічками» та кандидатами на посади суддів, які пройшли основні стадії добору.

— Що б Ви хотіли сказати читачам нашого видання на завершення?

— Скажу, так — найголовніше це те, що Україна переможе у всьому — у війні, побудові правової та демократичної країни, правовладді, забезпеченні конституційних прав і свобод, гарантуванні неупередженого й справедливого судочинства. Бо ми — невіддільна від європейських цінностей нація! Слава Україні — Героям слава!

Спілкувався Федір ІЛІЮК,
спеціально для ЮВУ